

Pärandkultuur Pärnumaal

Richard Ester, Andre Paimre, Armas Jürgenson

Pärnu Kuninga Tänav Põhikool

2017, Pärnu

Laulupidude traditsioon ja Kihnu kultuuriruum kanti 2003.a. UNESCO suulise ja vaimse pärandi meistriteoste nimekirja.

Eesti 100 aarete nimistus (https://ev100.ee/et/estei-100-aaret) on Pärnumaalt 10 objekti – Eesti Sõjameeste Mälestuskirik, Eesti muuseumraudtee, Kihnu kultuuriruum, Tori Põrgu, Pärnu rand, Nigula raba, Pärnu muul, Virussaare rabasaar, Manilaid, Tolkuse raba.

Igal ajastul, piirkonnal, külal on olnud oma elamisviis ja seega ka oma kultuuripärand.

Eelmiste põlvkondade tegutsemise jäljed maastikul – see on meie tänane pärandkultuur.

Pärandkultuur, ka kultuuripärand, on väga mitmetahuline mõiste. Pärandkultuuri leiame pool-looduslikes koostustes, hiiepudes, ohvriallikes, turbalõikamise kohtades, lubjaahjudes, taluhoonetes, õueväravates, kultuurimajades, kohanimedes, piimapukkides, metsasihtides, kiviaedades, postiteedes, sammaldunud kerisekivides, ... Teemal „Pärandkultuur Pärnumaal „ uurimistöö ja selle põhjal posterit koostamine tundub

lihtne olevat. Pärnumaal on 3335 pärandkultuuri objekti, millest enamus RMK poolt kaardistatud. Suure hulga pärandkultuuri objekte leiab kaardirakendusest :

http://geoportaal.maaamet.ee/est/Teenused/Kaardirakendused/ /Parandkultuuri-kaardirakendus-p160.html Soovitame!

Kui satute taas kord Pärnusse ja Pärnumaale, siis külastage kindlasti meie posteris toodud kultuuripärandi objekte või sündmusega seotud paikasid.

Valisime posterisse oma kuus lemmikut.

Ootame Teid Pärnumaa kultuuripärandit uudistamal Näiteks sel aastal Hea Toidu Festivalile või Pärnu Hansapäevadele või Tänavafestivalile AUGUSTIUNETUS või lihtsalt rabamatkale, parki jalutama ja randa!

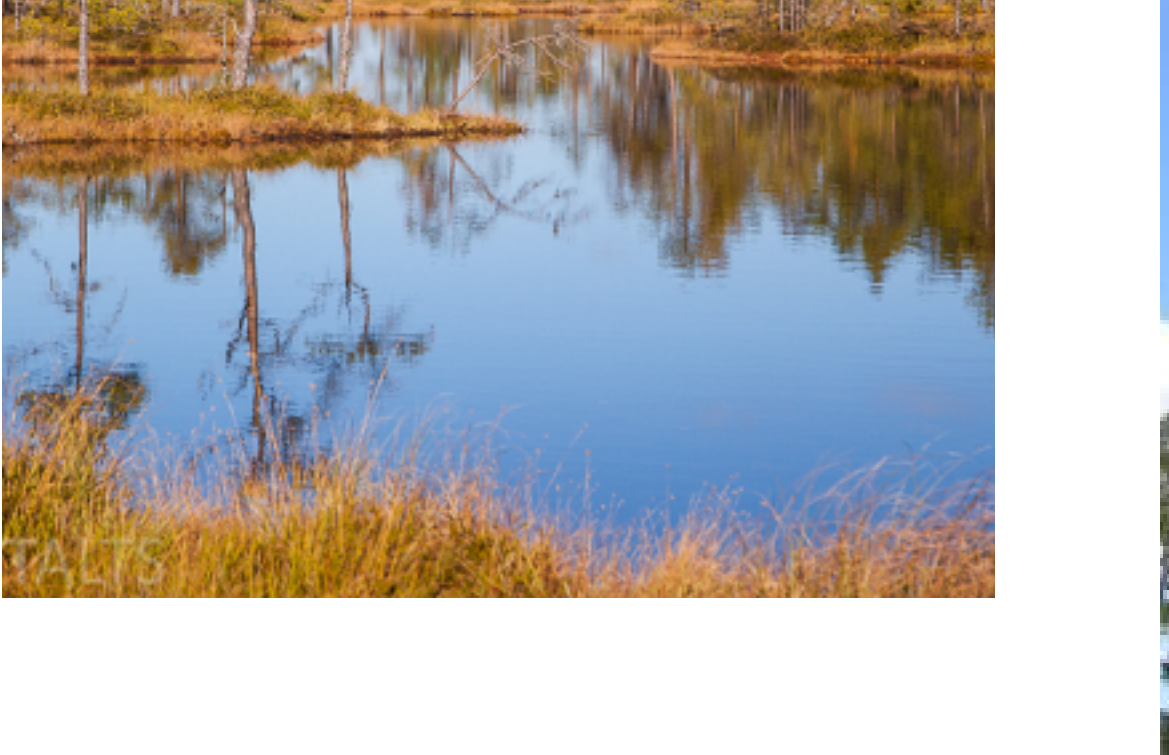
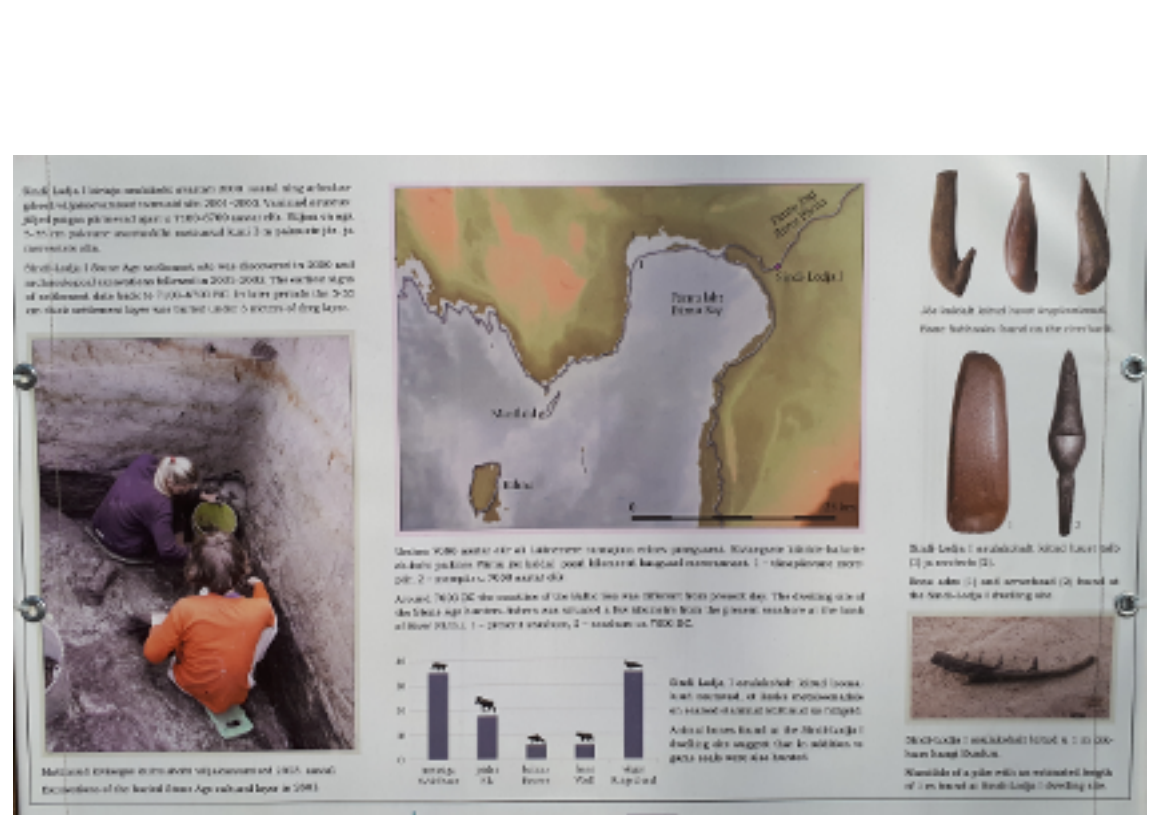
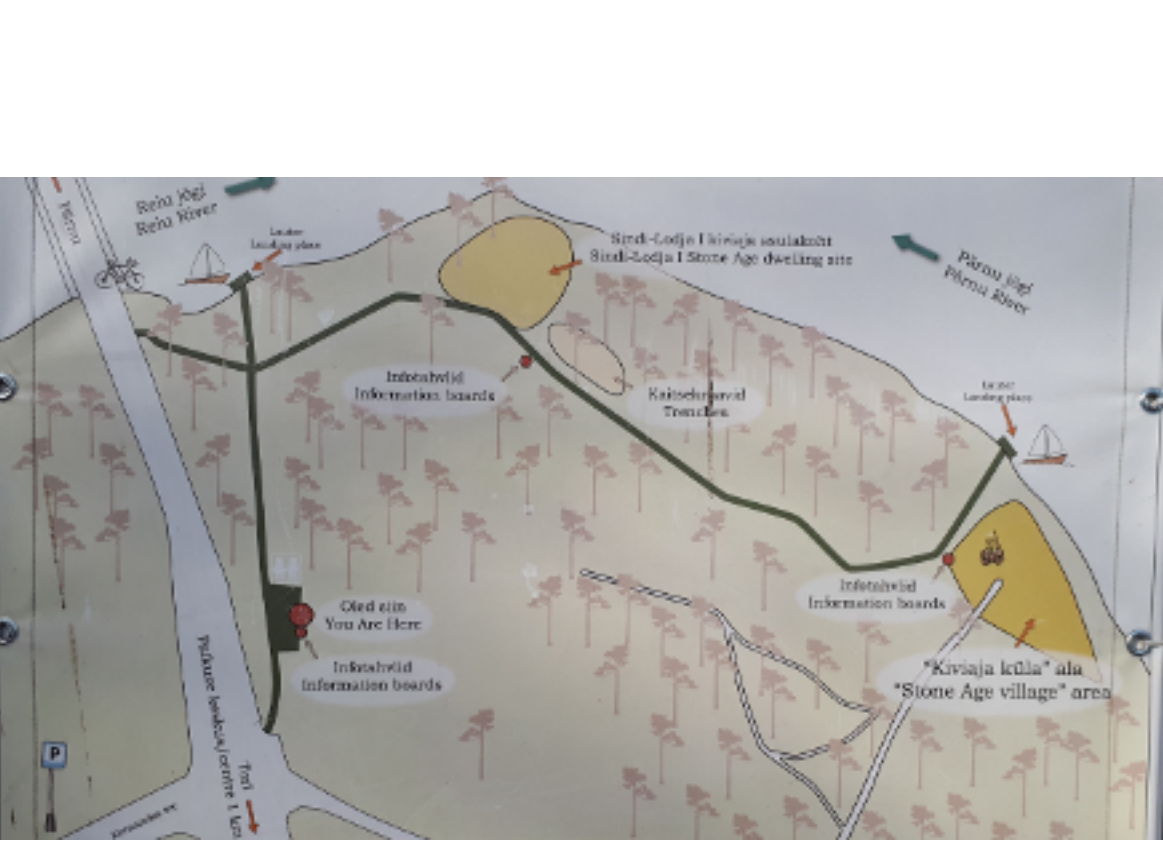
Pärnu maakonnas, Koonga vallas ja Avaste soo lõunapoolses osas paikneb 10.-12. sajandil kasutuses olnud Soontagana maalin. Alates aastast 1981 kuulub see ala Avaste looduskaitsealasse.

Soontagana maalin oli muistsete läänlaste üks tuntumaid kindlustusi. See oli väikevoorele ehitatud ringvall-linnus suurusega 50 x 100 m, mille kõrgus ulatus muust saarest 6-7 m, kõige rohkem 10 m kõrgemale. Soosaare lõunapoolsel ümara lamedal kupli taolisel osal asus kaks Maalja peret. Ühes neis öeldi teadvat, et nende esivanemad on elanud samal paigal 22 inimpõlve. Maalinna vahetus lähedusest, Kureselt, pärineb ka Soontakide suguvõsa, oletatavasti linnuse valitsejate järeltulijad, kes elasid siin teise maailmasõjani. Nüüd on siit viimased elanikud lahkunud. Läti Hendriku kroonikates mainitakse seda korduvalt Soontagana kihelkonna keskusena, mida saksa ordurüütlid edutult piirasid juba 1210. aastal. Kindlust oli raske vallutada, kuna see asus soosaartel ning raudrüüdes rüütlid vajusid soos läbi. Kohalikel oli aga oma salajane veehulane rada, mida mööda osanud minna ainult teadjad. Kindlus oli sunnitud alistuma alles 1215 ja 1216 aasta vahetusel, kuna soo oli jään ning rüütlid said hõlpsasti kindluse alla minna. Sellest hoolimata ristiti siinsed viimased eestlastest elanikud krooniku teatel alles aastal 1226. Sellest aastast võib lugeda soontaganlased täielikult alistututeks.

Esimesed põhjalikud kaevandamised seal tehti aastal 1895 R. Stackelberg ja Sergei Bogojalenski poolt. Tookord avastati muisteste ehitiste pooldülenud palke, mõned savinõutikid ja üks pronksese.1666, kuni 1971. aastal teostatud väljakaevamistel juhatas Evald Tõnisson. Avastati kaitseehituste ja elamute rususid, sealhulgas kerise ja laega ahjuvaresid. Rohkesti oli koduloomade luid. Enamik leide - hoburaudsõled, noole- ja odaotsad, kirved, mis kuuluvad 11. sajandist 13. sajandi alguseni. Selgus, et linnuse aluse moodustab looduslik paerahn, muldkeha on sellele kokku kantud otse linnuse jalamiilt, et suurendada ühtlasi nõlva suhtelist kõrgust. Kaks põlist pärna tähistavad pärimuse kohaselt linnusevanema talu asukohta. Vanimad leiud Soontaganast on pärit juba 7.-8. sajandist.

Tänapäeval on siiani võimalik Soontagana maalinna varemeid näha. Linnusemäge ümbritseb täna kaunis kultuurmaastik, kus on siiani näha vanu talukohti ja kiviaedu.

Eesti Maapäeva Vanematenõukogu koostatud ja 21. veebruaril 1918 vastu võetud Manifest kõigile Eestimaa rahvastele on Eesti Vabariigi iseseisvusmanifest. Dokument trükiti Eesti Maarahva Liidu Pärnu Maakonna-Komitee esimehe August Jürmanni tellimisel. Aleksander Jürvetsoni trükkijaks korraldas manifesti ladumist ja trükkimist Aleksander Jürvetsoni naine Maria Jürvetson. Manifest kleebiti Pärnus kiires korras üles. Manifesti esimene avalik ettelugemine toimus 23. veebruaril 1918 Pärnus Endla teatri rõdult. Manifesti luges linnakodanikele ja Eesti pataljoni sõduritele ette Maapäeva pärnakast saadik Hugo Kuusner. 24. veebruaril loeti manifest ette Toris ja Viljandis ja 25. veebruari Tallinnas ning Paides. Selle sündmuse põhjal taotles Hugo Kuusner 23. veebruaril 1937 Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamist 21. või 23., aga mitte 24. veebruaril. Riigiarhiivi direktor Gottlieb Nye leidis, et "...peab jõudma otsusele, et Eesti vabariigi algpäevaks tuleb pidada 24 veebruari 1918, s. o. päeva mil pealinnas kuulutati välja iseseisvus ja mil ka tegelikult läks kõrgeim võim selleks valitud organite (esialgu Päästekomitee, siis ajutise valitsuse) kätte.“ Manifest on avaldatud Riigi Teatajas nr 1.

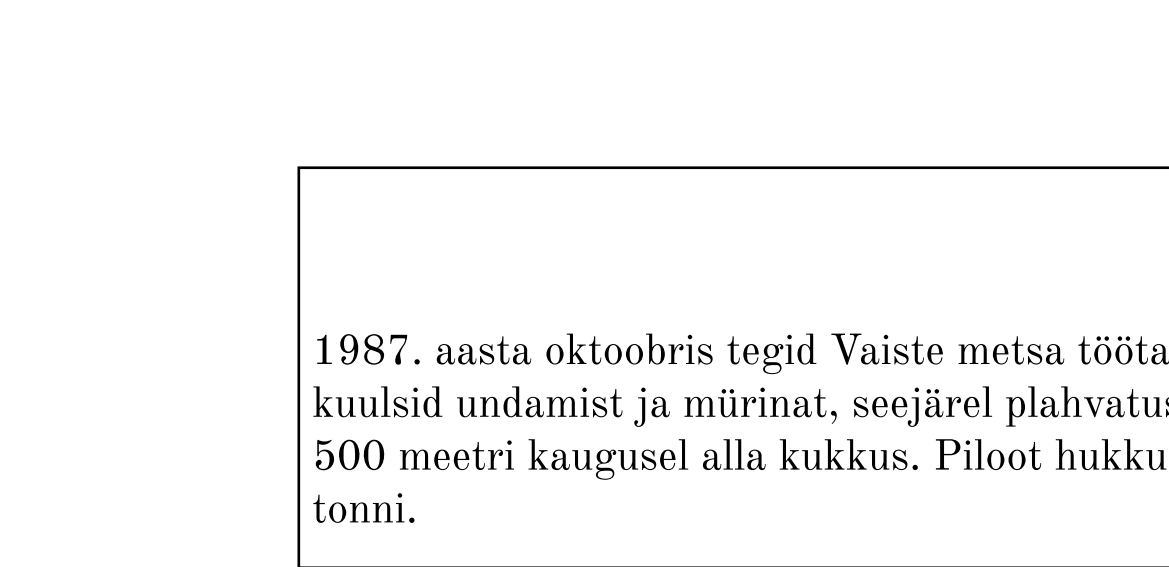
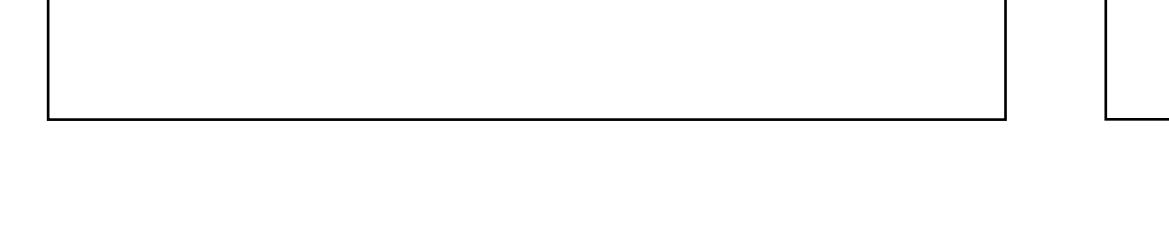

Pulli ja Reiu asulad Pärnumaal on teadaolevalt vanima asutusega asulad Eestis. Reiu ehk Sindi-Lodja on 11000 aasta vanune asulakoht Reiu jõe suudmekallastel.

Pulli, Kunda kultuuri asula on Eestis seni teadaolevatel andmetel kõige vanem inimasula. See asub Pärnu jõe paremal kaldal, Sindi linnast 2m ülesvoolu, Pulli küla lähedal. Eesti alale saabusid vanimad asukad taganeva jääserva kannul tõenäoliselt niipea, kui tekkisid tingimused elamiseks 10000–11000 aastat tagasi.

Algul asuti Eestisse ilmselt vaid hooajati, kuid äärmiselt õhukese kultuurikihiga ajutisi laagriplatse seni leitud ei ole. Seetõttu on vanimaks inimasustuse jäljeks siiani jäänud Pulli asula, kus rändavad kiitid ja korilased peatusid mitmete aastate vältel. Asula kasutusaeg on radiosüsinikdateeringu alusel umbes 8900 aastat eKr.

Üks teooria inimeste saabumise kohta Eestisse kõlab nii, et jääkaegse jääkilbi taandumisel põhja poole saabusid inimesed piki Daugava jõge ja sealt piki Liivi lahe rannikut Pärnu jõe suudmeni; tol ajal oligi merekallas ja jõesuu umbes Sindi juures, tuhat-paartuhat aastat hiljem aga juba Reiu kandis – seal ongi teine, Reiu asulakoht, mis on ca 1500 aastat noorem kui Pulli. Esimene juhuleid – suur mustast tulekivist laastude lõomisest ülejäänud nukleus leiti Pullist juba 1930. aasta paiku. Asulajäänused avastati 1967. aastal jõekalda paljandis liiva kaevandamisel, ligi 3 m paksuse liiva- ja savikihi alt. Väljakaevamisi on läbi viidud aastatel 1968–1973 ja 1975–1976 Lembit Jaanitsa juhatusel. Kaevamistel on umbes 1000 ruutmeetri suuruselt alalt kogutud 1175 leidu, mille hulgas on enim mustast tulekivist väikesemeid: otsaköövitсад ja luust torke- ja lõikeristade tulekivist pistikterad. Võrdlemisi sagedaseks leiuks on ka peenelt retuüitud tulekivist nooleotsad. Luuesemetest on enamasti säilinud katked. Samuti on leitud mitmesuguseid luutalvasid ja loomahammastest ripatseid. Pulli asulast leitud koerahammas on vanim tõend kodustatud koera esinemise kohta Eestis.

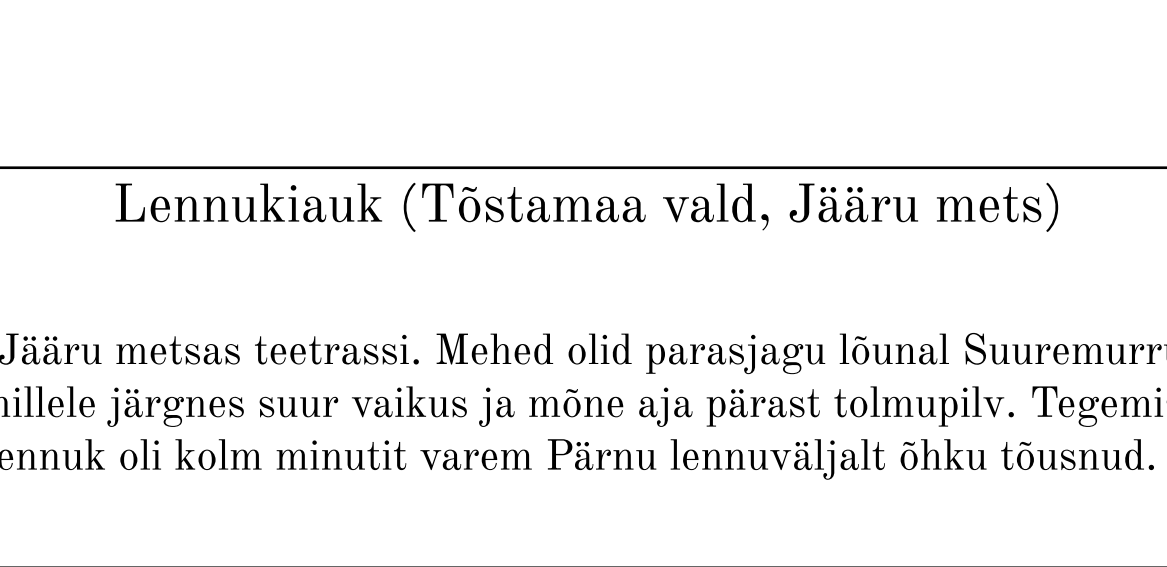
Pärnu maakonna lõunaosas on Tolkuse raba.

Rabas asuv õpperada asub Luitemaa looduskaitsealal ja on ringikujuline, 2,2 km pikkune ning osaliselt laudteega kaetud. Rada lookleb läbi Tolkuse raba, üle liivaste luidete, mida katab valgusküllane palumännik ja jõuab Tornimäele. Mäe keskel asub 18 meetri kõrgune vaatetorn, mille vaateplatvormilt avaneb suurepärase vaade ühelt poolt Häädemeeste rannaniidule ja Pärnu lahele ja teiselt poolt Tolkuse rabale.

Luitemaa looduskaitsealale jääva Tolkuse raba poolitab 1856. aastal kaevatud kümmeakonna meetri laiune Timmkanal, millest lõuna poole jäävat osa kutsub rahvasuu kunagise talukoha järgi Maasika rabaks. Kuigi kanali kaldalt on teadlased leidnud 8000 aasta vanust turvast, on inimene loodust siingi omatahtsi kujundanud, mitu raba keskosa järve on kuivenduste tagajärjel tühjaks jooksnud, lageraba kasvab puudega kinni maastikuliselt on kunagi 1510 hektari suurusest soosalast säilinud alla poole ehk 45 protsenti. Kraavide üldpikkus on suurenenud üle viie korra ja teede pikkus veidi alla viie korra. See moodustab kilomeetri kraave ja teid iga 17 hektari kohta, sajand tagasi oli kilomeeter kraave ja teid iga 87 hektari kohta.

1958. aastal võttis Pärnu linn kaitse alla Rannametsa luited, Tolkuse raba, Timmkanali paljandi ning mets-kuukressi ja metsküüslaugu kasvualad. Taasiseseisvuse esimesel aastal (1991) loodi Pärnu maaavalitsuse eestvõttel siia Rannametsa–Soometsa maastikukaitseala, millest pärast laienusi on nüüdseks saanudki Luitemaa looduskaitseala (11 050 ha). See on tervikuna arvatud Natura 2000 võrgustikku (nii loodus- kui ka linnuhoiualana), kuulub rahvusvahelise tähtsusega linnualade hulka ja on ka tulevane rahvusvahelise tähtsusega märgala (Ramsari ala).

Kaitsealale nime andnud luited, 5000 aasta tagust rannajont märkiv Litorinamere rannavall ääristab peaaegu katkematu ribana kogu Pärnu lahte, kuid kõige võimsam on see Luitemaal.

Pärnu Poeglaste Gümnaasiumi kõige hilisemaks asutamisaastaks võib lugeda aastat 1588, mil Saksamaalt linnasekretäriks kutsunud Heinrich Schele pani käima magistraadi ülalpeetud üheklassilise kooli. 1652. aastal lisandus teine klass ja teine õpetaja, 1693. aastal kolmaski õpetaja. 1805. aastal muudeti kool kreiskooliks ja 1841. aastal kõrgemaks kreiskooliks. 1861. aastal sai sellest neljaklassiline progümnaasium. Meie kool asub 1875. aastal uusklassistlikus stiilis ehitatud koolihoones. Selles hoones töötas aastatel 1875- 1944 Pärnu Poeglaste Gümnaasium. Sõja järel nimetati gümnaasium ümber I keskkooliks ja 1947. aastal anti hoone venekeelse III keskkooli valdusse. Pärast vene kooli oma maja valmimist tegutses seal abikool ja nüüd Pärnu Kuninga Tänav Põhikool.

Selle kooli seinte vahel on keskhariduse saanud väga pikk loetelu Eesti (ka Läti, Leedu ja Poola) riigimehi, ühiskonnategelasi, teadlasi. Kooli koridori seinatahvlilt leiab kuulsamate vilistlaste nimed. Üheteistkümmest Eesti riigitiitrit olnud mehest olid viiel sedimed selle kooliga- Fr. Akkeli, J. Jaaksonil, K. Pätsil, J. Teemandil ja J. Uluotsal.

Hoone ees on kooli kunagiste õpilaste Paul Kerese pronksbüst. Vabariigi sajandaks sünnipäevaks on kavas avada koolimaja ees ausammas Eesti manifesti väljakuulutajatele. Aias kasvab Aleksander Pushkini mälestustamm. Pärnu Kuninga Tänav Põhikooli koridorids on hulgaliselt aiuladseid meie kooli vilistalste portreesid, mille autoriks on Vello Paluoja. Hinnatud akustikaga aulas asuvad Jüri Vilmsi ja Theodor Pooli büstid. Kooli nüüdsed peremehed on maja vähehaaval korrastanud ja endisaeget ilmet taastloanud.

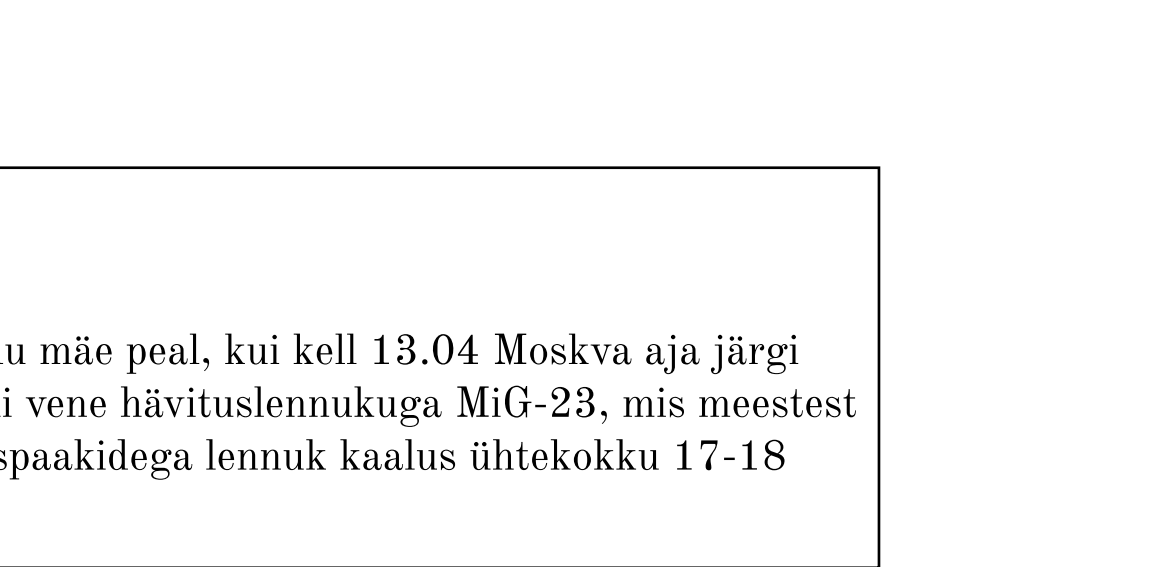
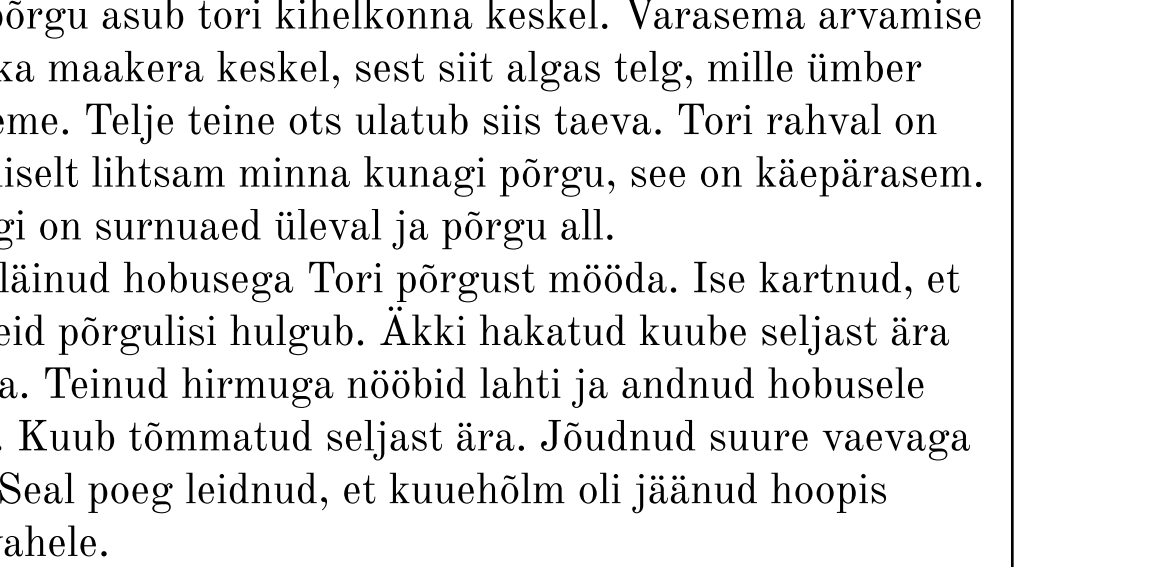
Koolis õpib täna 503 õpilast ja töötab üle 50 pedagoogi. http://parnu.postimees.ee/2099597/ parnu-poeglaste-gumnaasium-ehk-kuninga-tanava-pohikool

Toris paljandub ülem-devoni liivakivi Pärnu lade (lihtsamalt-devoni liivakivi). Jõe vasak kallas moodustab silla juures kalmistu kohal umbes 500m pikkuse, kohati üle kümne meetri kõrguse järsaku. Liivakivi alumises osas leidub kolmsada miljonit aastat tagasi elanud rüükalade luutükikesi ja primitiivsete taimede (psilofüütide) jäänuseid. Tori paljand on üks vähesteid devoni taimede leiukohti Baltimaades. Kohati võib liivakividel näha ka mersedolomiiti püridipesakestega.

Allikad uuristasid liivakivisse kõrge ja sügava koopa. Eelmise sajandi keskel võis minna mööda koobast mitusada meetrit maasügavusse.Et käik oli suur ja ulatus kaugele, hakati seda kutsuma Tori põrguks. Tori põrgu ja vanapaganaga on seotud äärmiselt palju rahvajutte ja muistendeid. Tori kodu-uurija Mihkel Tiik kogus neid üle saja. Rahvasuu tunneb kolme põrguvürsti : Kurat - see on tõesti kurjuse sümbol, tige ja julm; Sarvik - suur ja imposantne, tema on põrgu pärisperemees; Vanapagan - tema on oma tegutsemise järgi kõige rahvalähedasem, Tori rahvajuttudes on enamikus tegemist just Vanapaganaga. Vanapaganat on Tori kandis nähtud mitmel pool ja mitmel korral: hirmutanud reisisili, kiusanud teisel pool jõge põrgu vastas naisi, olnud kõrtsis viina viiskamas

Tori põrgu asub tori kihelkonna keskel. Varasema arvamise järgi ka maakera keskel, sest siit algas telg, mille ümber pöörleme. Telje teine ots ulatub siis taeva. Tori rahval on suhteliselt lihtsam minna kunagi põrgu, see on käepärasem. Pealegi on surnuaed üleväl ja põrgu all. Mees läinud hobusega Tori põrgust mööda. Ise kartnud, et siin neid põrgulisi hulgub. Äkki hakatud kuube seljast ära rebima. Teinud hirmuga nõõbid lahti ja andnud hobusele piitsa. Kuub tõmmatud seljast ära. Jõudnud suure vaevaga koju. Seal peeg leidnud, et kuuehõlm oli jäänud hoopis rattavahele.

Kasutatud kirjandus

-www.loodusajakiri.ee/ -Hallang, A., jt., Pärnu Pärandkultuurist, Pärnu, 2011, 192lk.

-www.parnu.postimees.ee Pildid -http://pilt.delfi.ee/picture/3923717/

-www.loodusegaakoos.ee -www.blogspot.com

-www.wikipedia.ee

Lennukiauk (Tõstamaa vald, Jääru mets)

1987. aasta oktoobris tegid Vaiste metsa töötajad Jääru metsas teetrassi. Mehed olid parasjagu lõnal Suuremurru talu mäe peal, kui kell 13.04 Moskva aja järgi kuulsid undamist ja märinat, seejärel plahvatust, millele järgnes suur vaikus ja mõne aja pärast tolmuplv. Tegemist oli vene hävituslennukuga MiG-23, mis meestest 500 meetri kaugusel alla kukkus. Pilot hukkus. Lennuk oli kolm minutit varem Pärnu lennuväljalt õhku tõusnud. Täispaakidega lennuk kaalus ühtekokku 17-18 tonni.